

1. Манкгейм К. Диагноз нашего времени / К.Манкгейм. – М.: Юрист, 1994. – 700 с.
2. Парсонс Т. Система современных обществ / Т.Парсонс. – М.: Аспект-Пресс, 1998. – 270 с.
3. Пиаже Ж. Избранные психологические труды / Ж.Пиаже. – М.: Международная педагогическая академия, 1994. – 680 с.
4. Пірен М.І. Основи політичної психології / М.І.Пірен. – К.: Міленіум, 2003. – 418 с.
5. Релігійність українців: рівень, характер, ставлення до окремих аспектів церковно-релігійної ситуації та держано-конфесійних відносин // Національна безпека і оборона. – Київ: Центр Разумкова, 2013. – №1. – С.19-40.
6. Тофлер А. Футурошок / А.Тофлер. – С.-Пб.:Лань, 1997. – 464 с.
7. Українське суспільство 1994 – 2004. Матеріали соціальних змін / За ред. д.е.н. В. Ворони, д.соц.н. М.Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2004. – 705 с.
8. Україна – 2014: Суспільно-політичний конфлікт і церква (інформаційні матеріали). – Київ: Центр Разумкова, 2014. – 37 с.
9. Философский словарь / Под ред. И. Т. Флорова. – М.: Политиздат, 1987. – 441 с.
10. Франк В. Человек в поисках смысла / В.Франк. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.
11. Фрейд З. Психология бессознательного / З.Фрейд. – М.: Просвещение, 1989. – 448 с.

Vitaliy Dokash
Marina Haras

Religious socialization mechanisms and strengthening the spiritual values and tolerance relations of civil society

In the article the mechanisms of socialization and the formation of its moral foundations of society. The process of applying the system of religious values and regulators as a factor preventing deviation and establishing tolerant relations in society. It is alleged that religious socialization is also the form of delimitation and social standards of behavior.

Keywords: religion, religiosity, church, denomination, syncretism, universalism, outside of church religious, traditional religious culture, religious practices, diffuse religion.

Надійшла до редакції 18.03.2015 р.

УДК 316.362(477)

© Тетяна Медіна
© Оксана Кушнір
(Чернівці)

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ СІМ'Ї В УКРАЇНІ

Стаття містить аналіз найважливіших тенденцій в сімейно-шлюбній сфері суспільства. Зазначені зміни розглянуті в порівнянні України з країнами Західної Європи. Зроблено висновок про глобальний універсальний характер трансформацій сім'ї, які пов'язані з руйнацією традиційних цінностей і форм сімейного життя та шлюбу.

Ключові слова: соціальний інститут сім'ї, трансформаційні процеси, фактори впливу, нуклеаризація сім'ї, співжиття

Постановка проблеми. Сім'я є базовою передумовою функціонування соціуму, невід'ємною ланкою у механізмі життєдіяльності суспільства та демографічного відтворення поколінь. Причиною підвищення наукового інтересу до проблем сім'ї та шлюбу є те, що в складному потоці соціальних трансформацій глобальні процеси в зміні інституту сім'ї набувають важливого і самостійного значення. В сучасних умовах сімейні зміни стали джерелом соціальних трансформацій в індустріальних країнах. Зменшення кількості шлюбів, падіння народжуваності, збільшення числа розлучень призвели до негативної динаміки вікової структури соціуму, інтенсивної зміни його етнічних характеристик, перебудови різних сфер суспільства – економічної, соціальної, політичної та інших. З огляду на це існує нагальна потреба у

поглибленому дослідженні стану сучасної української сім'ї й виконання нею своїх основних функцій, процесів формування сімейного складу населення, матеріального становища різних типів сімей (домогосподарств), специфіки сімейних відносин, взаємодії сім'ї з іншими соціальними інститутами, впливу соціально-економічних явищ та процесів (у тому числі кризових) на життєдіяльність сімей в Україні тощо.

Трансформація українського суспільства, його соціальної структури та соціальних інститутів супроводжується глибокими змінами в життєдіяльності сім'ї, її цінностей, норм, зразків поведінки. Будучи фундаментальною основою суспільства, сім'я відображає основні досягнення, труднощі та протиріччя життя соціуму. Недостатня увага держави до виконання регулятивних функцій в соціальній сфері, стрімке зниження рівня життя населення спричинили зміни в структурі, формах і функціях сучасної сім'ї.

Проблеми сім'ї виступають своєрідним фокусом заломлення всіх соціальних проблем суспільства. В якості таких вітчизняні вчені відзначають: зниження народжуваності; нестабільність сімейно-шлюбних відношень; руйнування релігійних основ шлюбу; ослаблення принципу подружньої вірності; розлучення; деформації соціалізаційних процесів, порушення соціокультурної наступності поколінь, що становить загрозу національній безпеці країни.

Метою статті є визначення найважливіших тенденцій розвитку сучасної сім'ї в українському суспільстві.

Проблематика статті передбачає вирішення таких дослідницьких завдань:

- визначити актуальні проблеми функціонування сім'ї;
- проаналізувати напрями трансформації найважливіших аспектів життєдіяльності сучасної сім'ї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В історії соціальної думки сім'я та сімейно-шлюбні відносини викликали підвищений інтерес дослідників. Вагомий внесок у розробку проблем функціонування сучасної сім'ї внесли такі дослідники, як Д.Попеное, Е.Гіденс, О.Тофлер, П.Штомпка, П.Глік, К.Цимерман, Р.Хіл, А.Карлсон, А.Антонов, С.Голод, М.Мацковський.

Проблема сімейно-шлюбних відносин також висвітлена у працях таких вітчизняних науковців, як Л.Чуйко, І.Прибиткова, С.Глазунов, Ю.Якубова та ін. Значний інтерес з точки зору аналізу найважливіших тенденцій розвитку сім'ї викликають праці Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, зокрема, «Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку», «Шлюб, сім'я та дітородні орієнтації в Україні». Вони містять аналіз результатів спеціальних вибіркового соціально-демографічних обстежень, а також статистичних даних за період незалежності України. У монографіях розглядаються особливості сучасного перебігу шлюбно-сімейних процесів.

Виклад матеріалу. Сім'я є системним простором соціального функціонування людини, яка піддається змінам під впливом не лише соціально-політичних та економічних умов, а й у силу власних внутрішніх процесів розвитку. Внаслідок цивілізаційних перетворень трансформуються види сімейних відносин, зазнають змін система владних відносин у сімейному житті, функціонально-побутові взаємовідносини подружжя, його ставлення до народження дітей та ін. Фактори, які сприяють трансформації сучасної сім'ї, умовно можна поділити на три категорії: цивілізаційні, історичні та ціннісні.

До категорії цивілізаційних факторів можна віднести чинники, які є загальними як для східної, так і для західної цивілізації, в тому числі й для України. Сюди віднесемо загальну модернізацію суспільства, зокрема зростання виробничої зайнятості, а також економічну самостійність жінок, їхній вплив на динаміку сім'ї, соціальне визнання нетрадиційних форм сімейних відносин, зміну соціально та особистісно орієнтованого орієнтований тип сім'ї, гендерну рівність тощо [1, с.310].

У країнах пострадянського простору цивілізаційні фактори впливу на розвиток інституту сім'ї поглиблюються особливими історичними чинниками, що складають другу категорію факторів.

Третя категорія чинників впливу на функціонування та розвиток інституту сім'ї включає ціннісні фактори. Дана категорія чинників тісно пов'язана з попередньою – історичною, оскільки зміни суспільних цінностей та норм відбувались паралельно зі змінами соціальними, політичними, економічними. Якщо в Західній Європі такі зміни норм відбувались повільно та поступово, то ціннісний підхід демонструє, що в країнах пострадянського простору вони відбувались протягом незвичайно короткого періоду, що само по собі є незвичним.

Трансформації інституту сім'ї – комплекс явищ, що спостерігаються в більшості країн світу. Найчастіше науковці згадують такі її ознаки, як зменшення чисельності шлюбів, збільшення віку реєстрації шлюбу, збільшення кількості незареєстрованих шлюбів, падіння народжуваності та її "старіння" (коли народження первістків відкладається на більш пізній вік), переважання малодітних сімей, збільшення кількості позашлюбних дітей та розповсюдження добровільної бездітності. Названі вище тенденції соціальної динаміки сім'ї стосуються всіх європейських країн, і Україна також не є винятком. Більше того, в посткомуністичних країнах новітні тенденції розвитку сім'ї носять більш виражений характер. Інтенсивність процесів соціально-економічного розвитку, особливо в країнах перехідного періоду, справляють як на сім'ю, так і на суспільство в цілому, значний деконструктивний вплив. Розглянемо вищезазначені тенденції детальніше.

Нетрадиційні стилі, форми сімейного життя стали визнаватися громадською думкою, аналізуватися в науковій літературі. У ХХ ст. зміна послідовності подій, що формують сім'ю, і, більше того, лояльність суспільства до цих змін у сфері шлюбу та сім'ї стала настільки очевидною, що американський антрополог М.Мід (1970) констатувала існування так званого двоступеневого шлюбу. Перший ступінь – так званий «індивідуальний шлюб», в який вступають з метою сексуального співжиття без народження дітей (цей шлюб часто не реєструють). Другий ступінь – «батьківський шлюб» виникає зазвичай з метою народження дітей. «Батьківський» шлюб міцніший, «індивідуальний» може служити підготовкою до другого ступеня. Статистика підтверджує правоту спостережень М.Мід.

Більшість сучасних досліджень з сімейної проблематики свідчать про те, що дошлюбне співжиття охоплює все більшу кількість населення (за даними Л.Русселя, зараз воно отримує загальний характер у Швеції, охоплює 70% пар у Франції) [2, с.112]. За даними Всеукраїнського перепису населення, в цілому по Україні у незареєстрованому шлюбі перебуває лише 7% чоловіків і жінок, у тому числі в містах – 6%, у сільській місцевості – 8,8-8,9%, проте серед молоді 15-19 років їх частка дорівнює 25,3% у чоловіків та 19,2% у жінок; серед 24-річних відповідно 12,2% і 10,2%. До 26 років кількість таких союзів знижується, а потім поступово знову починає зростати. Зауважимо, що відсутність переписів населення впродовж тривалого часу в Україні не дає можливості вивчити дане питання на належному рівні, вимагає проведення спеціальних соціологічних досліджень, але загальносвітові тенденції все більше поширюються в нашій країні.

Ослаблення соціокультурних норм шлюбності, яке яскраво спостерігається сьогодні, робить одруження проблемою вибору однієї з декількох моделей життя. Саме тому соціологи заговорили про справжню «сімейну революцію», яка змінює суспільство ще сильніше, ніж сексуальна революція 1960-1970-х років. При когортному дослідженні трьох поколінь німців (інтерв'ю з 16-, 30-, 45- і 60-річними чоловіками і жінками в Гамбурзі та Лейпцигу) з'ясувалося, що молоді чоловіки й жінки укладають шлюб рідше й пізніше, а їхні шлюби частіше розпадаються. Внаслідок зростання кількості розлучень все більше дітей виховуються без участі одного з батьків. Шлюб втратив монополію на виправдання сексуальності й легітимацію партнерських і сімейних відносин. Сьогодні «парою» фактично визнається будь-який союз, де двоє людей кажуть, що вони утворюють єдине ціле, незалежно від сімейного статусу та статі партнерів, а «сім'єю» вважається будь-яка пара, що має дітей, незалежно від того, зареєстровані їх відносини й виховуються діти в одному або двох домогосподарствах [4, с.23].

Аналогічні дані були отримані в Швеції та ряді інших країн. У нещодавньому великому (близько 20 000 респондентів) Інтернет-опитуванні щодо сексуальної поведінки німців питання про шлюбний статус навіть не задавали, зважаючи на його незначущість [4, с.14].

Сучасний стан розвитку сім'ї характеризується значним поширенням моногамної сім'ї. Це обумовлюється намаганням молодих сімей відокремлюватися від батьківських. Для економічно розвинених країн, крім відокремлення від батьків одружених дітей, характерний вихід із батьківських сімей і неодружених дорослих дітей (від'їзд на навчання, на роботу, часто навіть до іншої країни). Нуклеаризація сім'ї має місце і в Україні, спостерігається тенденція до зменшення її середнього розміру. У складі сім'ї з одним із батьків подружжя чи іншим родичем на момент перепису 2001 року проживало 65%, а за даними вибіркового соціально-демографічного дослідження «Сім'я і сімейні відносини» (2009 р.) – більше 70% населення репродуктивного віку (15-49 років). Складні сім'ї (тобто ті, які складаються з двох чи більше шлюбних пар) не є типовими для сучасної України, їх відсоток незначний [6, с.19-21].

Не можна не погодитись з О.Гофлером, який вважав, що «розірвані міграцією до великих міст, сім'ї звільнялися від небажаних родичів, стаючи меншими, мобільнішими й все більш пристосованими до потреб нової техносфери. Так звана мала («нуклеарна») сім'я, що складається з батька, матері та кількох дітей, стала стандартною, соціально визнаною, «сучасною» моделлю сім'ї у всіх індустріальних суспільствах ... » [8, с.64].

Для значної частини країн світу притаманне зменшення розмірів сім'ї та зростання кількості позашлюбних дітей (в Україні, зокрема, кількість позашлюбних дітей зросла з 19,9% у 2003 р. до 22,1% у 2013 р.) [7]. Основними причинами демографічного переходу стали поліпшення якості та доступності медичного обслуговування, поява й застосування нових лікарських препаратів – антибіотиків і вакцин, поліпшення санітарних умов, підвищення якості харчування, процес урбанізації, розвиток масової освіти, особливо – включення в освітній контур жінок. Ці фактори призвели спочатку до зниження смертності, а потім і до зниження народжуваності до рівня простого відтворення населення, а то і нижче рівня простого відтворення. Для простого відтворення населення необхідно, щоб щорічно народжувалося в середньому 2,1-2,2 дитини на одну жінку. Якщо в 1970 році цей коефіцієнт для всього світу становив 4,9, то до 2008 року він знизився до 2,6. У Європі за той же період зниження склало з 2,6 до 1,5. В Україні в 2008 році було відзначено в середньому 1,3 народження на одну жінку, а мінімальні значення коефіцієнта були зафіксовані в 2001 році – менше 1,1 [7].

Зниження народжуваності в розвинених країнах нижче цього рівня сучасні демографи пояснюють так званим «другим демографічним переходом». У його основі лежить становлення суспільства споживання і пов'язане з цим поширення гедоністичних і індивідуалістичних цінностей і норм поведінки.

Розглядаючи найважливіші зміни в сімейно-шлюбній сфері, Е.Гіденс у праці «Трансформація інтимності: сексуальність, любов і еротизм у сучасних суспільствах» (2004) зробив акцент на тому, що в деяких країнах більше третини дітей народжується поза шлюбом, відсоток самотніх зріс і буде збільшуватися надалі, а близько чверті жінок від 18 і до 35 років у США та Європі заявляють, що не мають наміру мати дітей [2, с.54].

Важливою особливістю сучасних сімейно-шлюбних відносин є процес розмивання системи норм поведінки та уявлень про зміст сімейних ролей.

Розвиток капіталістичної праці та залучення до неї жінок сприяли виникненню їх економічної самостійності, що згодом вплинуло на рольове домінування в сім'ї. Для сучасних сімей помітна тенденція переходу до біархату, тобто відсутності домінування одного з партнерів за моногамним шлюбом. На рівні ментальних установок відбулася трансформація поглядів на статево-рольовий поділ праці, на соціальну роль жінки. Перестає відповідати реальній економічній практиці історично сформоване уявлення про голову сім'ї – чоловіка, оскільки традиційно він забезпечував сім'ю матеріально, в сучасному суспільстві чоловік далеко не завжди грає роль батька-годувальника. Змінилося й ставлення жінки до своєї соціальної ролі. Вона не тільки має свій самостійний заробіток, а й рівні права в соціально-економічному, політичному та культурному житті суспільства. Цінностями сім'ї XXI століття стали не тільки свобода й рівноправність статей, але й спільне ведення бюджету сім'ї,

прийняття рішень про життєві плани, виховання дітей та організація дозвілля. Деякі соціологи вбачають в цьому фактор стабілізації шлюбу. Американський соціолог П.Босс, наприклад, стверджує, що “навіть сексуальний інтерес подружжя одне до одного посилюється у випадку менш жорсткої сегрегації сімейних ролей” [3, с.146].

Психологізація та інтимізація подружніх відносин поширюється і на батьківство – відбувається криза авторитарної моделі батьківства, індивідуальні якості батьків психологічно важливіші, ніж їх відповідність гендерним ролям і стереотипам.

Трансформацію переживає й культурна модель сексуального партнерства. Якщо раніше сім'я концентрувала в собі репродуктивну, шлюбну та сексуальну поведінку, то тепер ці форми поведінки незалежні одна від одної. Обговорення питань сексу в ЗМІ та на екранах телебачення рідко знаходиться у взаємозв'язку зі шлюбною поведінкою. ЗМІ сприяє запровадженню до масової свідомості культу сексу, а це, в свою чергу, приводить до втрати романтичної концепції любові.

Одночасно змінюються межі дозволеного та критерії девіантного. Поведінка, яка нещодавно оцінювалась як девіантна, перетворюється на норму. Сексуальні зв'язки до та поза шлюбом стали соціально-культурною нормою. Сексуальна поведінка в молодіжному середовищі характеризується стихійністю, поширеністю випадкових зв'язків. Статевий акт набуває рекреаційного характеру, пов'язаного з гедоністичними прагненнями. Коли сексуальні відносини позбавлені «надзавдання», підкреслює Е.Гіденс, у них априорі не може існувати лише гетеросексуальність [2, с.53]. Наслідком цього є більш терпиме ставлення до гомосексуалізму, а сім'я, в свою чергу, втрачає монопольну відтворювальну функцію.

Одним із наслідків глобалізації можна вважати проблему формування сім'ї молодими людьми. Молодь внаслідок невпевненості в майбутньому відкладає створення сім'ї на невизначений термін. Особливо це стосується України, де найвищий рівень безробіття (до 40%) спостерігається у віковій групі до 25 років. Неспроможність брати на себе довгострокові зобов'язання (такі як шлюб і діти) обумовлена невпевненістю у своїх економічних можливостях в умовах глобалізації, особливо в країнах, де акцентується роль чоловіка як добувача.

Сучасні трансформації сім'ї як соціального інституту в першу чергу обумовлені зміною системи цінностей. Ці зміни відбуваються нерівномірно навіть на території Європи. Наприклад, згідно даних Європейського дослідження цінностей, в якому кожен два роки беруть участь 40 тисяч респондентів з 33 країн Європи, відповіді респондентів щодо цінностей сім'ї, шлюбу, дітей та інших пріоритетів можна умовно поділити на три групи. До першої групи, в якій другий демографічний перехід досяг успіху найбільше і панує дух постмодернізму, належать розвинені країни Західної і Північної Європи (зокрема, скандинавські, Голландія, Великобританія та ін.). До другої групи, яка знаходиться на протилежному ціннісному полюсі і де домінує консервативний погляд на сім'ю, пов'язаний з глибокими релігійними традиціями, можна віднести такі країни, як Мальта, Італія, Польща, Словаччина та інші. І нарешті, до третьої групи можна віднести країни, респонденти яких не відрізняються крайніми оцінками змін в сімейному житті. Це деякі країни Центральної та Східної Європи, а також балканські; до цієї ж групи відносяться Литва та Україна [5, с.107].

Серед різноманітних процесів, типових для теперішнього століття, одним із найбільш помітних в галузі сімейно-шлюбних відносин є стрімке зростання кількості розлучень. “Послідовна полігамія” (або “серійна моногамія”), в тому числі не оформлена юридично, стає поширеним стилем стосунків між статями у приватній сфері життя. Не дивлячись на те, що дані статистики демонструють зменшення кількості шлюбів і розлучень, ситуація на краще не змінюється. З одного боку, кількість населення в Україні за аналізований період значно скоротилась. З іншого боку, зростання кількості незареєстрованих шлюбних союзів також позначається на скороченні кількості розлучень. В цілому рівень розлучень в Україні є надзвичайно високим – після Росії вона посідає друге місце в Європі [7].

Висновки. Сімейні відносини та сімейна життєдіяльність тісно вплетені у соціально-економічну реальність, тому сім'я як одна з найстаріших біосоціальних спільнот нині

зазнає величезних змін. Ці зміни мають глобальний універсальний характер і пов'язані з руйнацією традиційних цінностей і форм сімейного життя і шлюбу. Проте це не означає загибелі сім'ї як такої; нові часи відкривають нові обрії у стосунках чоловіка, жінки й дитини. Роль соціології полягає саме в тому, що вона здатна вчасно помітити нові явища, дослідити їх, виявити тенденції і перспективи, нагромадити соціологічну інформацію для вироблення виваженої державної сімейної політики, яка діє в масштабах усієї країни.

Свою специфіку мають зміни в сімейно-шлюбній сфері України, де вони зумовлені як загальноцивілізаційними тенденціями розвитку шлюбно-сімейної сфери, так і впливом чинників, пов'язаних із системною кризою, а отже – несуть на собі особливо значний тягар невирішених соціальних, економічних, морально-етичних проблем.

Зміни інституту сім'ї в останні десятиліття фіксуються, в першу чергу, показниками демографічної статистики: нуклеаризація сім'ї, загальне зниження народжуваності, зменшення кількості дітей в сім'ї, збільшення питомої ваги розлучень, неповних сімей. Спеціальні соціологічні дослідження свідчать про те, що відбувається процес розмивання системи норм поведінки у сфері шлюбу та сім'ї, уявлень про зміст сімейних ролей. Зниження рівня шлюбності та збільшення середнього віку вступу в шлюб означає, що існує тенденція збільшення кількості людей шлюбного віку, які обирають альтернативні (позашлюбні) форми сімейного життя. Окреслені процеси викликають інтерес з боку зарубіжних і вітчизняних вчених, але якщо одні науковці інтерпретують їх як докази кризи інституту моногамного шлюбу, сім'ї, то інші оцінюють ці процеси як свідчення їх трансформації.

Модернізація шлюбу та сім'ї охоплює багато аспектів приватного життя: взаємини жінок і чоловіків, дорослих і дітей – рідних і прийомних. По суті, у сфері сім'ї та шлюбу вже протягом кількох десятиліть відбувається ослаблення й навіть ломка традиційних, патріархальних устоїв, ролей, уявлень, стереотипів. В основі цих змін цінності нового століття: розширення свободи вибору для чоловіка і для жінки як в сімейній, так і в суспільній сфері, рівність подружжя-партнерів, більші можливості для самореалізації та контактів між поколіннями.

Оскільки міцна сім'я є найбільш комфортним середовищем існування для людини, остільки створення такого середовища є головним завданням для суспільства і держави. Державна політика щодо сім'ї повинна включати такі напрями:

по-перше, – розвиток соціальних та економічних програм з підтримки сім'ї. Зокрема, з метою відродження соціальної цінності сім'ї необхідно відродити хоча б деякі аспекти сімейноорієнтованої економіки;

по-друге, – формування в суспільній свідомості ціннісних установок на сімейний спосіб життя, які повинні відображати підвищення соціального статусу сімейної людини, як у виробничій, так і в суспільному житті.

Література

1. Афанасьєва Ю.В. Чинники дисфункції сучасної української сім'ї як об'єкта державної демографічної політики / Ю.В. Афанасьєва // Актуальні проблеми державного управління. – 2014. – № 1(45). – С. 309-315.
2. Гидденс Э. Трансформация интимности: сексуальность, любовь и эротизм в современных обществах / Э.Гидденс. – СПб.: Питер, 2004. – 208 с.
3. Говорун Т.В. Стать та сексуальність: психологічний ракурс: навч. посібник / Т.В. Говорун, О.М. Кікінежді. – Т.: Навчальна книга – Богдан, 1999. – 384 с.
4. Кон И.С. Три в одном: сексуальная, гендерная и семейная революции / И.С. Кон // Постклассические гендерные исследования: Коллективная монография / отв. редактор Н. Х. Орлова. – СПб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2011. – С. 6-32.
5. Митрикас А. Семья как ценность: состояние и перспективы изменений ценностного выбора в странах Европы / А.Митрикас // Социологические исследования. – 2004. – № 5. – С. 102-110.
6. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку. Колективна монографія. – К.: ТОВ «Основа-Принт», 2009. – 248 с.
7. Державний комітет статистики України: Офіційний сайт [Електронний ресурс] // Державний комітет статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Тоффлер Э. Третья волна / Э.Тоффлер – М.: ООО «Фирма «Издательство АСТ», 2004. – 261 с.

Tatiana Medina
Oksana Kushnir

Main tendencies of the development of modern family in Ukraine

The article contains analysis of the most important tendencies in the family and matrimonial sphere of the society. The changes indicated are being studied comparing Ukraine and the countries of Western Europe. The conclusion about global universal character of family transformations dealing with crushing traditional values and forms of married life and marriage has been made.

Keywords: social family institution, transformation processes, influence factors, family nuclearization, cohabitation.

Надійшла до редакції 3.03.2015 р.